

ЧИЧЕРСЬКА

Марія Іванівна

innavegera@gmail.com

УДК 347.97/99

СЛУЖБА СУДОВИХ РОЗПОРЯДНИКІВ В УМОВАХ
ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИTHE SERVICE OF COURT OFFICERS IN TERMS OF PROCEEDINGS
FOR JUDICIAL REFORM*аспірант ПВНЗ «Львівський
університет бізнесу та права»**Проведено аналіз правового становища судових розпорядників. Розкрито функціональне навантаження та призначення судових розпорядників у місцевих судах. Досліджено наукову дискусію стосовно доцільності існування служби судових розпорядників. Обґрунтовано авторську позицію щодо ліквідації служби судових розпорядників. Запропоновано алгоритм ліквідації служби судових розпорядників та перерозподілу їх повноважень у рамках апарату місцевого суду.**Проведен анализ правового положения судебных распорядителей. Раскрыто функциональные нагрузки и назначения судебных распорядителей в местных судах. Исследованы научную дискуссию относительно целесообразности существования службы судебных распорядителей. Обоснована авторская позиция относительно ликвидации службы судебных распорядителей. Предложен алгоритм ликвидации службы судебных распорядителей и перераспределения их полномочий в рамках аппарата местного суда.**The analysis of the legal status of court officers was done. Reveals functional load and appointment of court officers in local courts were disclosed. The scientific discussion on the rationale for the service of court officers was analysed. Proved the author's position on the elimination of service of court officers. The liquidation algorithm of service of court officers and redistribution of powers within the local court system was proposed.**Ключові слова: служба судових розпорядників, правовий статус, функціональне навантаження, організаційно-правове забезпечення, судовий розгляд, здійснення правосуддя, місцевий суд**Ключевые слова: служба судебных распорядителей, правовой статус, функциональную нагрузку, организационно-правовое обеспечение, судебное разбирательство, осуществление правосудия, местный суд**Keywords: service of court officers, legal status, functional load, organizational and legal support, litigation, administration of justice, local court***ВСТУП**

Сучасний етап розвитку систем судуострою України обумовлений намаганнями політичного керівництва країни завершити впровадження судової реформи, а також імплементувати в національне законодавство України стандарти та критерії побудови системи судочинства, встановлені в нормативно-правових актах ЄС. Реформування судової гілки влади викликано не лише намаганнями подолати корупційні прояви та зробити систему судочинства прозорою і демократичною. Ще одним орієнтиром у проведенні судової реформи є необхідність оптимізації витрат на утримання системи судуострою, а також раціоналізацію матеріально-фінансового забезпечення місцевих судів загальної юрисдикції в Україні.

З цих позицій вважається за доцільне дослідження можливостей реорганізації організаційної структури місцевих судів, скорочення чисельності персоналу та оптимізацію витрат на утримання окремих

структурних одиниць місцевого суду. Останнім часом все активніше точиться наукова дискусія стосовно доцільності існування служби судових розпорядників. З огляду на вимоги Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № Res (2001) 2 від 28.02.2001 щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб, така дискусія вважається вкрай актуальною і потребує продовження. Так, однією із ключових вимог зазначеного акту є раціоналізація фінансування судових інстанцій. Саме ліквідація служби судових розпорядників, на наш погляд, дасть змогу досягнути цієї мети.

Ступінь наукової розробки теми

Статус та призначення служби судових розпорядників, а також питання щодо доцільності існування цієї служби на рівні місцевих судів в Україні стали предметом досліджень таких учених: Ю.А. Прута, В.Б. Пчеліна, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербака, О.Г. Юшкевича та ін.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є доведення можливості ліквідації служби судових розпорядників у місцевих судах загальної юрисдикції в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Служба судових розпорядників є одним із елементів загальної системи організаційного забезпечення роботи місцевих судів. Її призначення та природа походження детермінуються самою назвою – функціональне забезпечення розпорядження судовим процесом, тобто фактичне обслуговування безпосереднього судового засідання в межах визначених законодавством, а також нагляд за дотриманням учасниками такого засідання їх прав та обов'язків.

Віднесення служби судових розпорядників до функціональної підсистеми організаційного забезпечення роботи місцевих судів відповідає потребам процесу здійснення правосуддя. Крім того, судові розпорядники в практичному аспекті забезпечують потреби організації самого судового розгляду. Однак останнім часом практика існування такої служби на рівні місцевого суду свідчить про можливість пошуку альтернативних способів функціонального забезпечення судового розгляду.

Щодо статусу та правових підстав функціонування служби судових розпорядників, то тут необхідно звернутися до ст. 159 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» служба судових розпорядників діє у кожному суді. Судові розпорядники забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні. Судові розпорядники призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду. Судові розпорядники забезпечуються одностроєм, зразки якого затверджуються Головою ДСА України за погодженням із Радою суддів України [9].

Щодо практичної діяльності служби судових розпорядників, то законодавець визначив таке: «судові розпорядники керуються у своїй діяльності цим Законом, вимогами процесуального закону, відповідними правилами та інструкціями, розпорядженнями голови суду та судді, а порядок створення та їх діяльності визначається положенням, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Вищою радою правосуддя» [9].

Так, відповідно до Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності, затвердженого Наказом ДСА України № 112 від 14.07.2011, організаційне забезпечення діяльності служби судових розпорядників здійснює ДСА України та її територіальні управління. Служба утворюється та діє в судах загальної юрисдикції для забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні. Служба підпорядковується голові та керівнику апарату суду, а до її складу входять старші судові розпорядники та судові розпорядники. Очолює

службу її керівник. Служба є структурним підрозділом (сектором, відділом) апарату двох осіб, обов'язки керівника служби покладаються на старшого судового розпорядника. Судові розпорядники призначаються на посаду та звільняються з посади керівником апарату суду [5].

З метою врегулювання організації діяльності служби судових розпорядників у судах загальної юрисдикції, умов та порядку виконання судовими розпорядниками обов'язків і повноважень, визначених законодавством, їх взаємодії з правоохоронними органами наказом ДСА України від 18 жовтня 2004 р. № 182/04 було затверджено Інструкцію про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами. Згідно з цим нормативно-правовим актом, судові розпорядники виконують посадові обов'язки у взаємодії з працівниками апарату суду, структурних підрозділів організації діяльності служби судових розпорядників територіальних управлінь державної судової адміністрації, спеціальних підрозділів судової поліції, служби поліції з охорони та конвоювання затриманих і взятих під варту та органів внутрішніх справ [11, с. 58].

Отже, незважаючи на те, що судові розпорядники беруть участь в судовому процесі, вони підпорядковуються виключно голові апарату суду, не маючи жодного функціонального підпорядкування суддівському корпусу, навіть голові суду, хоча саме він є найвищою посадовою особою суду. Натомість судові розпорядники виконують розпорядження суддів безпосередньо в судовому засіданні і співпрацюють з помічниками суддів, судовими секретарями, а також іншими учасниками судового розгляду.

Відповідно до Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності, основними завданнями служби судових розпорядників є:

- додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил;
- виконання учасниками судового процесу та іншими особами, які перебувають в залі судового засідання, розпоряджень головуючого в судовому засіданні [5].

При цьому вказане Положення наділяє судових розпорядників правом складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду. На нашу думку, наділення судових розпорядників таким правом є не досить ефективною практикою, оскільки залишаються невирішеними низка питань. Щодо встановлення факту неповаги до суду, а саме ухилення або злісного ухилення від явки в суд учасників судового розгляду, зокрема, свідка, потерпілого, експерта тощо. Іншими словами судовий розпорядник має самостійно встановити факт ухилення від явки до суду, дослідити обставини та довести умисел.

Аналіз організаційно-правового забезпечення функціонування служби судових розпорядників дає змогу зробити низку проміжних висновків. По-перше, призначення служби службових розпорядників обумовлюється їх функціональними обов'язками, але зміст та обсяги таких обов'язків не мають виключного характеру. Крім того, роль судових розпорядників в судовому засіданні також не настільки виняткова, що їх відсутність може поставити під сумнів законність процедури розгляду. По-друге, аналізуючи кількісний склад посадових осіб місцевих судів, можна побачити, що на сьогодні їх кількість коливається від двох до трьох осіб на один місцевий суд. По-третє, функціонування будь-якого елемента механізму організаційного забезпечення роботи місцевого суду має відповідати вимогам доцільності створення, раціональності фінансового забезпечення та оптимальності функціонального навантаження. Однак, якщо проаналізувати практичні аспекти діяльності служби судових розпорядників, то можна дійти висновку щодо неспівставності розміру витрат на її утримання та роль в судовому засіданні.

Загалом, аналізуючи статус та повноваження судових розпорядників, слід констатувати, що функціональне навантаження на них, а також сама мета та завдання функціонування такої служби, потребують певного переосмислення. Служба судових розпорядників за своїм призначенням має виконувати сервісну функцію, так само як і помічник судді та секретар у судовому засіданні. З цих позицій діяльність судових розпорядників має виходити суто за межі стеження за порядком, особливо враховуючи той факт, що функція підтримання правопорядку в судах належить до компетенції спеціальних правоохоронних органів.

Саме тому науковці С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак [11] ставлять питання про недоцільність існування служби судових розпорядників. По-перше, вони виходять з того, що процесуальне законодавство передбачає виконання функцій судового розпорядника у разі його відсутності секретарем судового засідання. По-друге, дослідники стверджують, що функція дотримання порядку в судовому засіданні не виконується судовим розпорядником самостійно, оскільки для цього він має співпрацювати із відповідними органами системи МВС України, які мають безпосередньо видаляти порушників дисципліни в залі суду.

Так, О.Г. Юшкевич, аналізуючи обсяг повноважень судових розпорядників, вважає, що служба судових розпорядників має існувати. По-перше, на відміну від секретаря судового засідання, діяльність якого спрямована на вирішення питань процесуального характеру, судовий розпорядник вирішує питання, які стосуються організації та проведення конкретного судового засідання, порядок розв'язання яких, як правило, не регулюється процесуальним законодавством. По-друге, наявність у судовому засіданні судового розпорядника безумовно створює максимально сприятливі умови для всебічного та ефективного розгляду адміністративної справи. Діяльність судового розпорядника дозволяє секрета-

рю судового засідання зосередити свої зусилля на повному фіксуванні судового засідання технічними та іншими засобами [12, с. 317-318].

Натомість, зовсім протилежний погляд на згадане вище висловлює Ю.А. Прут, яка досліджує цивільно-процесуальний статус судового розпорядника у цивільному процесі. Так, дослідниця піддає критиці наукову думку про те, що участь у судовому процесі судового розпорядника є гарантією здійснення правосуддя шляхом створення належних умов для проведення судового засідання, забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених чинним законодавством та правилами внутрішнього розпорядку роботи суду норм поведінки, дотримання вимог процесуальних законів під час здійснення судом правосуддя. На підставі проаналізованих норм комплектування судів загальної юрисдикції посадами судових розпорядників дослідниця вказує, що кількість їх посад значно менша, ніж кількість суддів відповідного суду. Відтак, під час здійснення правосуддя судових розпорядників на всіх суддів бракує, а тому їхні обов'язки фактично виконує секретар судового засідання чи інший працівник суду. Тобто, відбувається поєднання в одній особі процесуальних обов'язків двох самостійних учасників цивільного процесу. Такі обставини свідчать про недоцільність існування у суді посади судового розпорядника та необхідність її скасування з перекладенням його процесуальних функцій на секретаря судового засідання [10, с. 20].

Слід погодитися із думкою Ю.А. Прут, яка слушно зазначила, що комплектування місцевих судів посадовими особами служби судових розпорядників відбувається таким чином, що їх не вистачає для участі у всіх судових засіданнях. На нашу думку, на відміну від С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, С.В. Щербак та Ю.А. Прут, доцільним вбачається розподілити обов'язки судового розпорядника між секретарем та помічником судді, а частину повноважень делегувати Службі судової охорони.

Отже, ліквідація служби судових розпорядників стане вагомим здобутком у скороченні витрат на утримання місцевих судів. На користь викладеної вище позиції слід навести такі аргументи:

По-перше, повноваження судових розпорядників незначні за своїм обсягом, але мають особливість, незважаючи на це, їх кількість в місцевих судах недостатня для одночасної присутності на всіх судових засіданнях, що відбуваються в такому суді, а, отже, неможливо ефективно стежити за дотриманнями відповідної норми та запобіганням правопорушень у процесі судового засідання з боку його сторін або третіх осіб.

По-друге, організаційно-правове забезпечення служби судових розпорядників надто обтяжливе та включає в себе, окрім Закону України «Про вукоустрій і статус суддів» та відповідного Положення про службу судових розпорядників, ще сім нормативно-правових актів переважно ДСА України, які стосуються окремих аспектів діяльності служби.

По-третє, ліквідація служби судових розпорядників здатна зменшити витрати на утримання місцевих судів. На сьогодні немає точних статистичних даних стосовно розміру витрат на утримання вказаної служби та навіть точної кількості працівників такої служби по всіх місцевих судах України. Але користуючись нормами комплектування судів загальної юрисдикції посадами старших судових розпорядників та судових розпорядників, затверджених відповідним Наказом ДСА України № 79/05 від 12.07.2005 р. [3], можна визначити їх приблизну штатну чисельність. Так, станом на 01.01.2017 р. в Україні функціонує 663 місцеві суди. Згідно з вказаними нормами, в кожному місцевому суді загальної юрисдикції передбачається наявність одного старшого судового розпорядника та судових розпорядників, виходячи із кількості суддів місцевого суду із розрахунку один судовий розпорядник до двох суддів. Відтак, в середньому в одному місцевому суді загальної юрисдикції налічується три посадові особи служби судових розпорядників, що в масштабах України складає 1989 осіб. При цьому, враховуючи розмір мінімального посадового окладу в 2017 р. на рівні 3200 грн, навіть без урахування премій та надбавок, витрати на оплату праці судових розпорядників сягнуть 6,3 млн. грн щомісячно. Крім того, судові розпорядники забезпечуються одностроєм, виготовлення та оновлення якого також вимагає бюджетного фінансування. А враховуючи той факт, що воно здійснюється за рахунок розміщення державного замовлення, можна констатувати ще й потенційну наявність корупційних ризиків.

Отже, пропонується такий алгоритм ліквідації служби судових розпорядників:

1. Виключити із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» статтю 159 «Служба судових розпорядників», вилучити із тексту цього закону словосполучення «служба судових розпорядників». Визнати такими, що втратили чинність такі нормативно-правові акти:

– Наказ ДСА України «Про затвердження Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності» № 112 від 14.07.2011 [5];

– Розпорядження ДСА України «Про організацію діяльності служби судових розпорядників» № 6 від 14.05.2004 [8];

– Наказ ДСА України «Про затвердження форменого одягу і знаків розрізнення працівників служби судових розпорядників, опису та рисунка емблеми служби судових розпорядників» № 125/04 від 15.07.2004 [6];

– Наказ ДСА України «Про затвердження норм забезпечення форменим одягом та спорядженням працівників служби судових розпорядників, правил носіння форменого одягу працівниками служби судових розпорядників та розміщення на ньому знаків розрізнення» № 171/04 від 01.10.2004 [2];

– Наказ ДСА України «Про затвердження Положення про порядок одержання, обліку, видачі форменого одягу, спорядження та знаків розрізнення працівникам служби судових розпорядників» № 135 від 23.12.2005 [4];

– Наказ ДСА України «Про затвердження Норм комплектування судів загальної юрисдикції посадами старших судових розпорядників та судових розпорядників» № 79/05 від 12.07.2005 [3];

– Наказ ДСА України «Про затвердження форми звітності для підрозділів служби судових розпорядників апеляційних і місцевих судів та територіальних управлінь державної судової адміністрації» № 243/04 від 29.12.2004 [7];

– Наказ ДСА України «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами» № 182/04 від 18.10.2004 [0].

2. Перерозподілити функції служби судових розпорядників, які вони виконують безпосередньо під час судових засідань, між іншими підрозділами та посадовими особами апарату місцевого суду в такий спосіб (табл. 1).

Наведений вище перерозподіл функцій судових розпорядників потребує внесення відповідних змін до функціональних обов'язків вказаних працівників апарату місцевого суду.

3. Оптимізувати штатний розклад місцевих судів, виключивши з нього посаду судового розпорядника та старшого судового розпорядника. При цьому вивільнених осіб перевести, у разі наявності, на вакантні посади працівників апарату місцевого суду відповідно до освітнього рівня та професійно-кваліфікаційних вимог. У разі відсутності такої можливості з переводу передбачається звільнення судових розпорядників. Оптимізація персонального складу апарату місцевого суду дасть змогу отримати економію фонду оплати праці на рівні двох-трьох посадових окладів, що дасть змогу підвищити рівень матеріального забезпечення інших категорій працівників, зокрема помічників суддів та секретарів судового засідання.

Алгоритм перерозподілу повноважень служби судових розпорядників, визначених у Положенні про службу судових розпорядників та організацію її діяльності, затвердженого наказом ДСА України № 112 від 14.07.2011 (далі – Положення) [5]

Функція відповідно до п. 5.1. та 5.2. Положення	Кому делегується
за дорученням головуючого робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, в разі порушення ними встановлених правил або невиконання розпоряджень головуючого в судовому засіданні, вимагати від таких осіб додержання порядку та вживати відповідних заходів щодо усунення порушень	Служба судової охорони
звертатися до працівників правоохоронних органів у випадках порушень громадського порядку у приміщенні суду та з метою затримання осіб, які чинять протиправні дії	
видаляти з приміщення суду та зали судового засідання за розпорядженням голови суду, або головуючого судді осіб, які відмовляються виконувати їх законні вимоги, проявляють неповагу до суду, порушують громадський порядок у приміщенні суду та процесуальний порядок здійснення судочинства тощо	
складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185 ³ Кодексу України про адміністративні правопорушення	
забезпечувати виконання вимог процесуального законодавства щодо проведення закритого судового засідання та вживати заходів до обмеження входу до залу судового засідання сторонніх осіб	Працівники господарського та інформаційного структурних підрозділів апарату суду
забезпечувати належний стан залу судового засідання чи приміщення, в якому планується проведення візного засідання, підготовку його до слухання справи і доповідати про готовність головуючому	
визначати з урахуванням кількості місць конкретні місця розміщення та можливу кількість осіб, які можуть бути присутні в залі судового засідання	
оголошувати про вхід суду до залу судового засідання і вихід з нього та пропонувати всім присутнім встати	Секретар судового засідання
запрошувати за розпорядженням головуючого до залу судового засідання свідків, експертів, перекладачів та інших учасників судового процесу, приводити їх до присяги	Помічник судді
за розпорядженням головуючого приймати від учасників судового процесу документи, докази та інші матеріали, що стосуються розгляду справи, і передавати їх	
забезпечувати координацію діяльності щодо доставки в судові засідання підсудних, які тримаються під вартою	
виконувати інші розпорядження головуючого щодо забезпечення належних умов для проведення судового засідання	
забезпечувати дотримання вимог процесуального законодавства з метою обмеження спілкування свідків, які вже були допитані судом, із тими свідками, яких суд ще не допитав	

ВИСНОВКИ

Таким чином, ліквідація служби судових розпорядників не матиме негативного впливу на організаційно-правове забезпечення роботи місцевого суду, натомість суттєво оптимізує склад апарату місцевого суду та використання фінансових ресурсів фонду оплати праці. Що ж стосується витрат на організаційне забезпечення діяльності судових розпорядників, зокрема придбання однострою, то їх доцільно перерозподілити на інші нагальні потреби місцевого суду.

Стосовно функціонального перерозподілу повноважень та обсягу обов'язків судових розпорядників щодо забезпечення належної організації судового засідання, то передбачається таке:

– функції щодо підтримання громадського порядку в залі судового засідання та у приміщенні суду й повноваження складання адміністративного протоколу за порушення вимог ст. 185³ КУпАП передати до служби судової охорони;

– організаційно-розпорядчі функції в судовому засіданні передати секретарю судового засідання;

– функції з функціонального забезпечення судового розгляду та оперативності проведення судових засідань передати помічникові судді.

Крім того, подібний перерозподіл жодним чином не порушуватиме процесуальних прав сторін судового розгляду та не впливатиме на законність самого судового засідання.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами: Наказ ДСА України № 182/04 від 18.10.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsa2/>

2. Про затвердження норм забезпечення форменим одягом та спорядженням працівників служби судових розпорядників, правил носіння форменого одягу працівниками служби судових розпорядників та розміщення на ньому знаків

розрізнення: Наказ ДСА України № 171/04 від 01.10.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsas3/>

3. Про затвердження Норм комплектування судів загальної юрисдикції посадами старших судових розпорядників та судових розпорядників: Наказ ДСА України № 79/05 від 12.07.2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsas7/>

4. Про затвердження Положення про порядок одержання, обліку, видачі форменого одягу, спорядження та знаків розрізнення працівникам служби судових розпорядників: Наказ ДСА України № 135 від 23.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsas8/>

5. Про затвердження Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності: Наказ ДСА України від 14.07.2011 № 112 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0112750-11>

6. Про затвердження форменого одягу і знаків розрізнення працівників служби судових розпорядників, опису та рисунка емблеми служби судових розпорядників: Наказ ДСА України № 125/04 від 15.07.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsas11/>

7. Про затвердження форми звітності для підрозділів служби судових розпорядників апеляційних і місцевих судів та територіальних управлінь Державної судової адміністрації: Наказ ДСА України

№ 243/04 від 29.12.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsas5/>

8. Про організацію діяльності служби судових розпорядників: Розпорядження ДСА України № 6 від 14.05.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/dsar1/>

9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний документ] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

10. Прут Ю.А. Цивільно-процесуальний статус осіб, які є іншими учасниками цивільного процесу: автореф. дис. к.ю.н. за спеціальністю 12.00.03/ Ю.А. Прут. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016. – 28 с.

11. Пчелін В.Б. Правові засади діяльності служби судових розпорядників / В.Б. Пчелін // Право і безпека. – № 2 (53). – 2014. – С. 57-60.

12. Фурса С.Я. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. - Т. 1 / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак. - К.: КНТ, 2007. – 916 с.

13. Юшкевич О.Г. Процесуальний статус судового розпорядника в адміністративному процесі / О.Г. Юшкевич // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 313-319.